Charles, M. & Hiidenmaa, P. (toim.) 2001. Tietotyön yhteiskunta – kielen valtakunta. AFinLAn vuosikirja 2001. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaiuja nro 59. Jyväskylä. s. 371–387

▼▼▼▼

FILOSOFILTA TOISELLE – NÄKEMYKSIÄ ASIANTUNTIJAN KIRJOITUSPROSESSISTA

Merja Koskela
Vaasan yliopisto

The writing process of experts is interesting in writing research. If we know what experts do, it is easier to teach novices what they should do when they write. In the present paper, the writing process of 16 Swedish philosophers is discussed in the light of the traditional writing process models presented by Flower and Hayes and Bereiter and Scardamalia. The discussion is based on the philosophers' own accounts of their writing process. The results show that many of the philosophers are aware of the importance of writing, and they want to write clearly and to the point. Both process models can be used in the interpretation of the philosophers' accounts: the structure of the Flower and Hayes' model can be found in the answers, and both knowledge telling and knowledge transforming according to Bereiter and Scardamalia can be detected in the philosophers' writing process.

Keywords: writing process research, philosophy, expertise

1 Johdanto

Filosofia kuuluu niihin tieteenaloihin, joilla tieteellisen tekstin kielellisellä muodolla on erityisen paljon merkitystä. Filosofia on luonteeltaan keskustelevaa, joten on tärkeää, että filosofit teksteissään onnistuvat välittämään ajatuksensa mahdollisimman selkeästi niin, että lukijat ymmärtävät ne filosofin tarkoittamalla tavalla. Ymmärrettävyys on tietenkin olennainen osa kaikkea tieteellistä kirjoittamista, mutta kun kyseessä on oman ajattelun tuominen käynnissä olevaan keskusteluun, ymmärrettävyyden merkitys korostuu entisestään. Lisäksi filosofin ajatuksia voi harvoin tarkistaa mistään objektiivisesta todellisuudesta. Tämä ominaisuus on osa tieteenalaa ja sen luonnetta, joten on perusteltua olettaa, että filosofit itse ovat tietoisia taitavan kirjoittamisen tarpeesta alallaan sekä kielen tärkeydestä ajatuksia välitettäessä.

Kirjoitusprosessia on tutkittu paljon, mutta yleensä on keskitytty koululaisten tai opiskelijoiden kirjoittamiseen, kun taas asiantuntijoiden kirjoitusprosessit ovat jääneet vähemmälle huomiolle (ks. esim. Torrance 1996: 6). Tämän artikkelin tavoitteena on antaa kuva asiantuntijan, tässä tapauksessa sekä kirjoittamisen että ajattelun asiantuntijan, kirjoitusprosessista. Asiantuntija nähdään tässä tapauksessa henkilönä, jolla on kokemuksen tuomia vakiintuneita toimintatapoja tiettyjen omaan alaansa liittyvien tehtävien suorittamista varten, ei henkilönä, jolla on kyky poikkeuksellisen taitaviin suorituksiin (vrt. esim. Ericsson & Smith 1991: 2). Kirjoitusprosessia tarkastellaan sekä käytännöllisenä että kognitiivisena prosessina siten kuin filosofit sen itse näkevät. Mielenkiintoista on mm. selvittää, mitä filosofit pitävät kirjoittamisessa keskeisenä, miten he kuvailevat tekstiensä syntyprosessia ja minkälainen käsitys heillä on itsestään kirjoittajina. Artikkeli on osa laajempaa tutkimusta, joka käsittelee ruotsin kieltä filosofian kielenä (ks. Koskela 2000).

2 Menetelmä ja materiaali

Tutkimukseni perustuu 16 filosofin (2 tohtoriopiskelijaa, 8 lehtoria, 6 professoria) kuvaukseen omasta kirjoitusprosessistaan. Kuvaukset on kerätty kyselylomakkeella, jonka lähetin 33 filosofille keväällä 2000. Kohderyhmän ytimen muodostavat Ruotsin yliopistoissa työskentelevät filosofit. Lisäksi lähetin kyselyn kolmelle suomenruotsalaiselle filosofille, joista yksi vastasi. Koska tutkimuksen kohteena on varsin pieni ja suhteellisen yhtenäinen populaatio, ruotsalaiset ammattifilosofit, voidaan 16 henkilön käsityksiä pitää suuntaa antavina kirjoitusprosessin kokemisen suhteen.

Kyselylomake on ongelmallinen tiedonhankintamenetelmä kirjoitusprosessin tutkimisessa, vaikka sitä onkin käytetty laajalti (ks. Grabe & Kaplan 1996; Flower & Hayes 1984). Ongelmalliseksi lomakkeen tekee se, että siinä pyydetään raportoimaan omaa, usein tiedostamatonta, toimintaa introspektiivisesti. Jossain määrin kyselylomake muistuttaa ns. ”ääneenajatteluprotokollaa”, jota on käytetty mm. käännöstutkimuksessa. Kyselylomakkeen heikkoutena on myös se, että vastaukset aina heijastavat vastaajan asennetta kirjoittamiseen ja asennetta kyselylomakkeita kohtaan. Koska vastaajat tutkimuksessani kuitenkin ovat filosofeja, heiltä voitaneen kohtuudella odottaa kiinnostusta aiheeseen, joka niin läheisesti liittyy heidän jokapäiväiseen työhönsä.

Myös kysymysten muotoilu on ongelmallista. Jotta kaikki vastaajat ymmärtäisivät kysymyksen mahdollisimman samalla tavalla, tarvitaan tarkennusta ja ohjausta. Toisaalta kuitenkin ohjaus johtaa vastaajia kommentoimaan sellaisia seikkoja, joita he kenties eivät itse olisi pitäneet tärkeimpinä. Kysymyksenasettelua ei lomakkeessani ole esim. rajattu tekstilajin suhteen, koska toisaalla lomakkeessa kysytään, mitä tekstilajeja filosofit ylipäätään tuottavat. Lomakkeessa vastaajia pyydetään kuvaamaan kirjoitusprosessiaan ja kommentoimaan esimerkiksi tekstin suunnittelua, muokkaamista, kieltä, tekstin antamista muille luettavaksi sekä muita sellaisia asioita, jotka ovat tyypillisiä juuri vastaajan omalle kirjoitusprosessille.

Vastausten sisällöstä päätellen kysymys on yleensä ymmärretty tarkoittamallani tavalla, ja vastauksissa käsitellään nimenomaan

kirjoitusprosessiin liittyviä kognitiivisia toimintoja. Tosin muutama vastaaja on lisäksi kertonut mm. kirjoittavansa käsin eikä tietokoneella eli on tulkinnut kysymyksen varsin konkreettisesti.

Kyselylomakkeen hyvänä puolena on, että sen avulla voi saavuttaa useita henkilöitä ja että se antaa ensikäden tietoa siitä, miten asiantuntija itse kokee kirjoittamisensa. Kirjoitusprosessia on lisäksi melko vaikea tutkia muulla tavoin. Esimerkiksi Jakobsenin (1999) tietokonenäppäimistön seuranta ei tavoittaisi käsin luonnostelevia ja/tai kirjoittavia filosofeja. Myös tutkijoiden työn yksityiskohtainen tarkkailu on ongelmallista, jos kohteeksi halutaan valita useampia henkilöitä.

Analysoin saamiani vastauksia erilaisten kirjoitusprosessimallien avulla. Tarkastelen, löytyykö filosofien kuvauksesta ne osat ja vaiheet, joita on malleissa ja jos löytyy, missä muodossa. Tutkin lisäksi, onko filosofien vastauksissa jotakin sellaista, mitä malleissa ei ole käsitelty.

3 Kirjoitusprosessin kuvaus

Käytetyimpiä kirjoitusprosessin kuvausmalleja ovat Flowerin ja Hayesin (esim. 1984) ja Bereiterin ja Scardamalian (1987) mallit. Näistä Flowerin ja Hayesin malli on ollut uraa uurtava. Sitä on kehitetty edelleen useissa eri vaiheissa aina 1970-luvulta lähtien, ja sitä on myös kritisoitu monista syistä (ks. esim. Nystrand 1989: 69). Mallin mukaan kirjoitusprosessi koostuu kolmesta osasta: niin sanotusta **kirjoitusprosessorista** (engl. composing processor), **tehtävän kehyksestä** (engl. task environment) sekä **kirjoittajan pitkäkestoisesta muistista**. Ensimmäisessä osassa teksti luodaan kolmessa vaiheessa, jotka ovat **suunnittelu, kääntäminen** ja **tarkastaminen**. Näitä vaiheita ohjaa **monitori**, eräänlainen kontrollitoiminto. Suunnitteluvaiheessa kirjoittaja ideoi, lajittelee tietoa ja analysoi tehtävää. Varsinainen teksti syntyy siten, että suunnittelun kautta syntyneille ajatuksille annetaan kielellinen muoto käännösvaiheessa, ja niitä muokataan ja muutetaan tarvittaessa tarkastusvaiheessa. Kaikki vaiheet ovat käynnissä samanaikaisesti, ja ne ovat kiinteässä

yhteydessä toisiinsa. Lisäksi niihin vaikuttavat kirjoittajan muistitoiminnot.

Mallin antama kuva kirjoitusprosessista on melko yksinkertainen, koska tavoitteena on kuvata kaikkea mahdollista kirjoittamista. Näin mallin abstraktiotaso on myös pakosta korkea, ja epäselväksi jää mm. se, miten monitori toimii ja miten ajatus kääntämisvaiheessa todellisuudessa muuntuu tekstiksi (vrt. Nystrand 1989: 69). Malli ei myöskään ota kantaa kirjoittamisen kontekstiin eikä eri kirjoittajien tai tekstilajien välisiin eroihin (ks. esim. Brandt 1992: 315-316). Kirjoittajien välistä eroa mallin on kuitenkin todettu havainnollistavan niin, että asiantuntijoilla eri vaiheet liittyvät saumattomammin toisiinsa ja niiden välinen vuorovaikutus on tehokkaampaa kuin aloittelijoilla.

Bereiterin ja Scardamalian (1987) malli erottaa aloittelijan ja asiantuntijan kirjoitusprosessin toisistaan kokonaan. Lisäksi malli pyrkii selittämään, miksi eri yksilöt kirjoittavat eri tavoin. Malleja onkin kaksi: **tiedosta kertova malli** ja **tietoa luova malli**. Tiedosta kertovan mallin mukaan aloittelija tarttuu kirjoitustehtävään kysymällä ensin itseltään, mitä hän tietää aiheesta, mitä tekstilajia tekstin on tarkoitus edustaa ja mitä hän tietää tästä. Tämän jälkeen aloittelija kirjoittaa ajatuksensa paperille siinä järjestyksessä kuin ne tulevat hänen mieleensä. Uusia ajatuksia aloittelija saa lukemalla lävitse jo kirjoittamansa tekstin. Tiedosta kertova malli soveltuu erinomaisesti esim. tapahtumista, henkilökohtaisista kokemuksista tai tunteista raportointiin. Myös kokeneet kirjoittajat käyttävät tiedosta kertovaa mallia helpoissa kirjoitustehtävissä.

Vaativammissa kirjoitustehtävissä asiantuntijat soveltavat Bereiterin ja Scardamalian (1987) mukaan tietoa luovaa mallia, josta tiedosta kertova malli muodostaa yhden osan. Kirjoitusprosessin alussa asiantuntijalla on mielessään käsitys tehtävästä, jota hän tarkentaa analysoimalla siihen liittyviä ongelmia ja tavoitteita. Prosessin aikana esiin tulevia ongelmia asiantuntija käsittelee tietoisesti joko **sisältöongelmien kentässä** tai **retoristen ongelmien kentässä**. Ongelmanratkaisuun käytetään sekä sisältöön liittyviä tietoja että diskurssitaitoja. Kun toisessa kentässä päädytään ratkaisuun, se siirtyy heti toiseen kenttään. Näin koko kirjoitusprosessi koostuu ongelmanratkaisuketjusta, jossa jokainen ratkaisu johtaa uuteen on-

gelmaan, joka taas vaatii uusia ratkaisuja. Lopullisen ratkaisun jälkeen ongelma siirtyy tiedosta kertovan mallin piiriin, jossa varsinainen teksti syntyy. Myös jo kirjoitettu teksti tuottaa ongelmia, jotka on myös ratkaistava mainituissa kentissä. Ongelmanratkaisu nähdään Bereiterin ja Scardamalian mallissa kirjoittajan yksilöllisenä ajatustyönä, kun sitä eräissä muissa malleissa pidetään taitavan kirjoittajan kykynä käydä merkitysneuvotteluja aiotun lukijan kanssa (esim. Nystrand 1989: 75, 78). Bereiterin ja Scardamalian mallin ongelmanratkaisukeskeisyyttä on arvosteltu siitä, että se ei huomioi tekstilajia: outo tekstilaji vaatii kirjoittajalta enemmän ongelmanratkaisua kuin tuttu, ja itselleen outoa tekstilajia tuottavaa asiantuntijaa tuskin voi pitää asiantuntijana (Torrance 1996: 6).

Tietoa luova malli edellyttää, että kirjoittaja ymmärtää tehtävän vaativuuden ja ratkaisee tietoisesti monimutkaisia ongelmia. Graben ja Kaplanin (1996: 124) mukaan on myös kokeneita kirjoittajia, jotka eivät koskaan omaksu tietoa luovaa mallia mutta jotka tästä huolimatta tuottavat hyviä tekstejä heille tutuista aiheista, jos tekstilaji on heille tuttu.

Kyselylomakkeella keräämiäni vastauksia voidaan tulkita molempien kirjoitusprosessimallien avulla. Seuraavassa luvussa käsittelen vastauksista ilmenevää kirjoitusprosessia molempien mallien valossa. Luvun jäsennys seuraa Flowerin ja Hayesin kognitiivisen prosessimallin rakennetta.

4 Filosofien kirjoitusprosessi

Saamistani vastauksista voi päätellä, ketkä vastaajista ovat kiinnostuneet omista toimintatavoistaan ja siten motivoituneita vastaamaan ja ketkä eivät. Esimerkiksi varsinaista kirjoitusvaihetta kuvaa vain kymmenkunta vastaajaa. Jotkut vastaajat keskittyvät sen sijaan määriin (esim. kirjoitan noin 30 sivua kuukaudessa, kirjoitan tekstin uudelleen ainakin 2-3 kertaa, kirjoitan pari tuntia joka päivä) ja kirjoittamiseen liittyviin ulkoisiin seikkoihin (esim. pyydän tehtävää varten aina enemmän aikaa kuin tarvitsen, kirjoitusprosessini on pitkä, tekstistäni tulee aina suunniteltua pitempi).

Kaikki kysymykseen vastanneet kuvaavat tieteellisen tekstin laadintaa, mutta jotkut kommentoivat muunkin tyyppistä kirjoittamista. **Kirjoitustehtävän kehys** (Flower & Hayes 1984) muodostuu näin tieteellisen kirjoittamisen tavoista ja malleista, jossa teksti joko kirjoitetaan opinnäytteeksi tai ensin esitelmäksi ja sen jälkeen julkaistavaksi. Kirjoittajat kuuluvat diskurssiyhteisöön, joka koostuu kaikista koskaan eläneistä ja paraikaa elävistä filosofeista kaikkialla maailmassa. Tämän diskurssiyhteisön yksi osa on puolestaan ruotsalainen filosofiyhteisö, joka muodostaa oman diskurssiyhteisönsä omine erityispiirteineen. Kaikki tämä yhteisöllisyys ohjaa kirjoittajien toimintaa eri tasoilla (ks. esim. Rafoth 1988; Berkenkotter & Huckin 1993; vrt. Torrance 1996). Mahdollista on kirjoittaa myös suoraan tiettyä tieteellistä julkaisua varten tai kirjan muotoon. Saamissani vastauksissa vain yhdessä tehtävän kehys ei tunnu olevan vastaajalle itsestään selvä: hän raportoi kirjoittavansa ensin ja sitten yrittävänsä etsiä sopivan julkaisufoorumin. Tämä kirjoittamistapa muistuttaa koulujen kirjoituksen opetuksessa syntyvää tilannetta (ks. esim. Nystrand 1989: 79), ja sitä selittänee, että kyseinen vastaaja on toinen kyselyyn vastanneista tohtoriopiskelijoista.

4.1 Suunnittelu

Flowerin ja Hayesin mallin kolmesta tekstin luomisen vaiheesta vastaajat kiinnittävät useimmin huomiota suunnitteluun. Yksi syy tähän on, että suunnittelu on mainittu kysymyksessä ensimmäisenä esimerkkinä asioista, joita vastauksessa voi käsitellä. Suunnitteluvaiheen kuvaukset vaihtelevat yksityiskohtaisuudeltaan, mutta yleisesti ottaen suunnitteluvaiheen voi jakaa kahteen osaan: aiheen suunnitteluun ja tekstin suunnitteluun. Aiheen suunnittelu käsittää yleensä materiaalin keruuta ja lukemista tai pelkästään ajattelua, kuten vastauksista ilmenee:

> Oftast har jag haft idén i ett eller flera år innan jag bestämmer mig för att börja skriva.
>
> Jag går ofta länge och ”funderar” innan jag börjar skriva.

> Jag samlar material/litteratur innan jag skriver, naturligtvis.
>
> Först läser jag och tänker en massa.

Vastauksissa korostetaan myös suunnitteluvaiheen pituutta tai suunnitteluajan vaihtelevuutta. Yhdessä vastauksessa esim. todetaan, että suunnitteluvaihe voi kestää viidestä vuodesta yhteen päivään, kun taas toisessa vastauksessa kerrotaan, että jäsennyksen teko kestää puoli tuntia.

Varsinainen tekstin suunnittelu on käytännöllinen prosessi, jota yleensä kuvataan avainsanojen luetteloimisena tai tekstin jäsennyksen laatimisena. Suunnittelu tehdään myös usein käsin luentolehtiöön, jonka jälkeen varsinainen kirjoittaminen tapahtuu tietokoneella.

Kiinnostavaa suunnitteluun liittyvissä kommenteissa on, että niissä ei lainkaan mainita vastaanottajaa, tekstin mahdollista lukijaa (ks. Galbraith 1996: 125). Tiedeyhteisön jäseninä kyselyyn vastanneet filosofit tuntuvat ottavan oman kohderyhmänsä itsestään selvänä osana tehtävän kehystä, vaikka filosofia onkin epäilemättä tieteenala, jolla yksittäisten kirjoittajien intressit täytyy sovittaa diskurssiyhteisön intresseihin (vrt. Rafoth 1988: 142-143; ks. myös Nystrand 1989: 70). Varsin kiinnostavaa on, että vastaanottajan rooli jää yleensä vähälle huomiolle myös niissä kognitiivisissa prosessimalleissa, joiden avulla kirjoittamista on kuvattu (Nystrand 1989: 70), siitäkin huolimatta, että niissä kuvataan retorista ongelmanratkaisua.

Suunnittelu voi olla myös eri tavoin systemaattista. Jäsennyksen laatimista kuvaavat seuraavat vastaajien kommentit:

> Jag planerar länge, huvudsakligen med dispositioner.
>
> Jag utgår från ett problem, gör en grov disposition och bearbetar olika aspekter systematiskt.
>
> Jag brukar börja med att skriva en mycket kort disposition, ofta bara några stolpar, för hand.
>
> Jag börjar med att uppskatta textens grovstruktur, sätter delrubriker. Börjar med något avsnitt, tänker igenom dess delar, anger vad som skall stå i dessa, skriver stolpar, vissa formuleringar.

Tekstin suunnittelua on eri tutkimuksissa tarkasteltu myös siltä näkökannalta, mitä se kertoo kirjoittajan itsetarkkailun asteesta (mm. Galbraith 1996). Kirjoittajat, joilla on korkea itsetarkkailun aste, laativat usein yksityiskohtaisia suunnitelmia tekstiään varten. Suunnittelun kuvausten perusteella suurin osa kyselyyni vastanneista filosofeista omaa korkean itsetarkkailun asteen (Galbraith 1996: 132-140). Tämä näkyy esimerkiksi yllä olevista kommenteista. Toisaalta itsetarkkailun astetta on tutkittu lähinnä opiskelijoilla, joten tarkka tekstin suunnittelu voi olla myös asiantuntijuuden ilmentymä, kuten Beretierin ja Scardamalian malli antaa ymmärtää. Bereiterin ja Scardamalian (1987) mallin tekemä ero tiedosta kertomisen ja tiedon luomisen välillä näkyy, kuten yllä olevista esimerkeistä voi päätellä, jo varsinaisen tekstin suunnittelua koskevissa kommenteissa. Jos edeltävät esimerkit kuvaavat tiedon luomista, seuraava viitannee tiedosta kertomiseen:

> Jag planerar inte mycket, utan börjar skriva.

Vielä selkeämmin ero tulee kuitenkin esille niissä kommenteissa, joissa kuvataan varsinaista kirjoittamisvaihetta. Niitä käsittelen lähemmin seuraavassa alaluvussa.

4.2 Varsinaisen kirjoittamisen kommentointi

Varsinaista kirjoittamista kuvaavissa vastauksissa on merkkejä sekä tiedosta kertomisesta että tiedon luomisesta. Seuraavat vastaukset viittaavat mielestäni tiedosta kertomisen prosessiin:

> När jag skriver går det sedan ganska fort. Jag satsar på skrivandet när jag är ”igång”.
>
> Sedan börjar jag skriva på dator, löpande text. Detta börjar jag med tidigt. Att skriva är för mig en viktig del i tänkandet.

Vastauksista ilmenee kirjoittajan tapa kirjoittaa ajatuksensa paperille siinä järjestyksessä kuin ne tulevat hänen mieleensä. Tämä tapa on Bereiterin ja Scardamalian mukaan tyypillinen tiedosta kertomiselle. Tämä tapahtuu useimpien vastaajien mukaan kuitenkin vasta, kun jonkinlainen jäsennys on olemassa eli voidaan sanoa, että tiedosta kertomiseen siirrytään tiedon luomisen kautta. Tämä kirjoitusvaihe vastaa myös Flowerin ja Hayesin **kääntämisen** vaihetta, jonka yksityiskohtia mallissa ei juurikaan käsitellä, vaikka se onkin kirjoitusprosessin kriittisin kohta siinä mielessä, että juuri siinä ajatus ja kieli kohtaavat. Galbraithin (1996: 124) mukaan kirjoittaminen ei kuitenkaan ole valmiiksi ajateltujen ajatusten tulostamista paperille vaan generatiivinen prosessi, joka tuottaa uusia ajatuksia. (Ks. myös Scardamalia & Bereiter 1991: 179.)

Kirjoittaminen on vastaajille siis usein myös osa ajatteluprosessia, ja uusia ajatuksia kirjoittaja saa lukemalla läpi omaa tekstiään, kuten seuraava vastaaja toteaa.

> Skriver ofta om under tiden – i och med att jag ofta läser vad jag skrev tidigare för att få ny startpunkt.

Tyypillistä tiedosta kertomiselle tuntuu olevan eräänlainen vaivattomuus. Tutuista asioista raportoimisen helppous liittyykin usein siihen, että kerrottavilla asioilla on oma ilmeinen järjestyksensä, esimerkiksi tapahtumat aikajärjestyksessä, jota ei tarvitse pohtia tai problematisoida (ks. Scardamalia & Bereiter 1991: 180). Tätä ovat kommentoineet mm. Grabe ja Kaplan (1996: 125), jotka toteavat, että asiantuntijat usein kokevat kirjoitustehtävät vaikeampana ja vaivalloisempana kuin aloittelijat. Tämä taas johtuu siitä, että tiedon luomisen prosessi jatkuvana ongelmanratkaisuna vaatii kirjoittajalta ponnistelua.

Tiedon luomisen prosessi ilmenee mm. seuraavissa kommenteissa, joissa vaivattomuus on väistynyt varsin työläältä kuulostavan prosessin tieltä:

> Börjar skriva avsnittet, ändrar, skriver om, lägger till, stryker.
>
> Jag utgår från ett problem … bearbetar olika aspekter, systematiskt. Under den processen skrivs varje avsnitt eller kapitel om åtta-tio gånger.
>
> Skrivandet går långsamt, ty jag går inte vidare innan jag är nöjd med det jag hittills skrivit.

Galbraithin (1996: 125) mukaan myös sellainen kirjoittaminen, joka ensin vaikuttaa tiedosta kertomiselta, voi olla kirjoittajalle työlästä, koska omien ajatusten jäsentäminen ja niiden sovittaminen tiettyyn kokonaisuuteen on aina vaikeaa ja edellyttää kirjoittajalta joustavuutta. Tällöin kyseessä ei kuitenkaan liene sellainen tiedosta kertomisen prosessi, jota Bereiter ja Scardamalia kuvaavat (vrt. Scardamalia & Bereiter 1991: 179-180).

Sellaista jatkuvaa ongelmanratkaisua, jota Bereiter ja Scardamalia kuvaavat tyypilliseksi tiedon luomiselle, ei ole suoraan havaittavissa saamissani vastauksissa. Jatkuva muuttaminen ja uudelleen kirjoittaminen heijastavat kuitenkin ainakin jossain määrin retorista ongelmanratkaisua, samoin kuin tekstin poistaminen ja lisääminen sekä kappaleiden sisäisen järjestyksen muuttaminen heijastavat sisällöllistä ongelmanratkaisua. Ilmeistä on siis, että, toisin kuin mm. Torrance (1996: 7) on väittänyt, ongelmanratkaisua tapahtuu myös silloin, kun asiantuntija laatii tekstiä itselleen tutussa tekstilajissa, eikä pelkästään silloin, kun ollaan tekemisissä uuden tekstilajin kanssa. Tutussa genressä tapahtuvaa ongelmanratkaisua on toisaalta kuvattu myös kirjoittajan ja lukijan väliseksi piileväksi merkitysneuvotteluksi, jossa kirjoittaja ennakoi lukijan tarpeita (ks. Nystrand 1989: 78). Lukijan tarpeiden tunnistaminen onkin tyypillistä taitaville kirjoittajille, kirjoittamisen asiantuntijoille.

Tiedosta kertominen on Bereiterin ja Scardamalian mukaan osa tietoa luovaa kirjoitusprosessia. Siksi tiedosta kertomisen raportointi ei välttämättä tarkoita, että kyseinen tutkija ei kirjoittaessaan käyttäisi myös tietoa luovaa prosessia. Se saattaa tutussa tekstilajissa olla hyvinkin automaattista (ks. Torrance 1996). Jäsentelyn luominen tuntuu olevan olennainen osa tiedon luomista, kun taas itse kirjoittaminen voi edetä myös tiedosta kertomisen prosessin mukaisesti.

4.3 Tekstin muokkaaminen

Tekstin muokkaaminen ja kielelliset seikat on mainittu kysymyksessä esimerkkeinä mahdollisesti kommentoitavista asioista. Näitä molempia onkin käsitelty jossain määrin suurimmassa osassa vastauksia. Flowerin ja Hayesin mallissa muokkaamista käsitellään nimellä **tarkastaminen**, ja se on prosessi, joka on käynnissä yhtä aikaa suunnittelun ja kääntämisen prosessien kanssa. Osa vastaajista (ks. seuraava esimerkki) muokkaa tekstiä jatkuvasti kirjoittamisen kuluessa, mikä vastaa Flowerin ja Hayesin ajatusta yhtäaikaisista prosesseista, kun taas toiset kirjoittavat tekstin kokonaan ja keskittyvät sen muokkaamiseen jälkikäteen (vrt. Galbraith 1996: 133).

> Jag skriver för hand, med otaliga överstrykningar. Varje mening omformuleras nog sex-sju ggr, & varje stycke stuvas om åter & åter.
>
> Tekstin muokkaamista varsinaisesta kirjoitusvaiheesta erillään kuvaavat seuraavat kommentit:
>
> Under den processen (=redigeringen M.K.) skrivs varje avsnitt eller kapitel om åtta-tio gånger.
>
> När texten är skriven skriver jag ut den på dator. Sedan ändrar jag i datortexten i flera omgångar, särskilt när den legat till sig ett tag.

Varsinaisen kirjoitusvaiheen kuluessa tapahtuva muokkaaminen viittaa jatkuvaan ongelmanratkaisuprosessiin, joka kuuluu olennaisena osana tiedon luomiseen. Samoin tähän prosessiin kuuluu asiantuntijan, sekä sisällön että kirjoittamisen asiantuntijan, kyky tietää, milloin ja miten tekstiä tulee muokata, koska kaikki muokkaaminen ei välttämättä johda parempaan tekstiin (van der Hoeven 1996: 109). Samoin siinä voidaan nähdä Flowerin ja Hayesin kuvaama **monitori** toiminnassa, vaikka se kommenttien perusteella jääkin lähinnä ”mustaksi laatikoksi” (vrt. Nystrand 1989: 69).

Yleensä tekstin muokkaus etenee useissa vaiheissa niin, että teksti ja varsinkin sen alku tulee kirjoitettua uudelleen useita kertoja, kuten seuraavassa esimerkissä mainitaan.

> … då skriver jag om successivt. Det betyder att den tidigare delen av en artikel förmodligen är omstöpt ett antal gånger och mängder med ord och uttryck är utbytta, medan slutet kanske bara utarbetades i några få versioner.

Se, että kirjoittajat ovat filosofeja ja tietoisia tieteenalansa erityisvaatimuksista ilmenee useissa kieltä koskevissa kommenteissa.

> Teorin går före språket, men eftersom filosofi till en del vilar på språkanalys är ordval etc. viktigt.
>
> Jag försöker skriva så god svenska & engelska som jag kan.
>
> Jag ändrar en hel del i språket, använder synonymiordböcker etc.
>
> Jag är extremt noga med ordval och konstruktioner och vill inte ha med något som är onödigt.

Vastaajat ovat hyvin tietoisia siitä, että tekstin kielellisellä muodolla on merkitystä sen ymmärtämisen kannalta. Joistakin kommenteista ilmenee myös vastaajien käsitys siitä, että filosofia vaatii poikkeuksellisia kykyjä kirjoittajilta:

> Det är påfallande att de bästa filosoferna ofta är utomordentliga skribenter.

Yksilöllisten tarpeiden sovittamisen diskurssiyhteisön tarpeisiin luovalla ja kiinnostavalla tavalla onkin todettu olevan tyypillistä menestyneille tiedemiehille. Rafoth (1988: 143) mainitsee esimerkkinä Darwinin ja Chomskyn ja toteaa Elbowin (1987: 54) sanoneen: ”what most readers value in really excellent writing is not prose that is right for readers but prose that is right for thinking, right for language, or right for the subject being written about”. Tämä ajattelu saattaa osaltaan selittää myös sen, että vastaajat eivät kommentoi lukijakuntaansa (es. edellä suunnittelua käsittelevässä alaluvussa).

Tieteellisen työn sosiaalinen luonne (ks. esim. Grabe & Kaplan 1996: 174; Brandt 1992) käy myös selvästi ilmi vastauksista, joissa

kuvataan tekstin luetuttamista muilla tarkastusvaiheen lopuksi. Eräät vastaajat jopa pitävät tekstin luetuttamista kollegoilla juuri filosofialle tyypillisenä toimintatapana, mitä se ei kuitenkaan liene. Yleensä vastaajat saavat sekä sisällöllisiä ja kielellisiä kommentteja muilta, mutta sisällölliset kommentit ovat selvästi mieluisimpia.

> Jag låter andra läsa både därför att jag vill ha vetenskaplig och språklig kritik.
>
> När jag kommer mot slutet brukar jag låta kolleger läsa min text. Ofta ser de saker som jag inte insett, vilket kan leda till förtydliganden eller omarbetningar.
>
> Kommentarer får jag av kollegor & på seminarier el. konferenser – dessa gäller innehållet, främst.
>
> Helst ser jag att andra läser mig, men då vill jag ha sakkomententater; själva textutformningen föredrar jag att göra själv – utom för påpekanden om språkfel, syftningsfel, flertydigheter o.d.

Kirjoittamisprosessin jakaminen ja kommenttien saaminen ei kuitenkaan ole pelkästään tieteelliselle työlle tyypillistä. Gunnarsson (1992: 79-81) on mm. tutkinut kirjoittamisen prosesseja yrityksissä ja yhteisöissä ja havainnut, että etenkin korkeat virkamiehet pyytävät ja saavat kommentteja teksteihinsä. Se, että näin tehdään tieteessä ja ylemmillä organisaatiotasoilla kertoo tuotettaville tekstille asetettavista vaatimuksista yhtä lailla kuin sosiaalisesta yhteistoiminnasta (ks. myös Beaufort 2000: 213-214).

5 Pohdintaa

Kirjoittaminen on tiedeyhteisössä keskeisessä asemassa. Tutkijan työtä onkin kuvattu englanniksi fraasilla ”publish or perish”, mikä kuvaa nykyisen tiedeyhteisön toimintaa varsin osuvasti. Kuten kyselytutkimukseni tuloksista ilmenee, monet filosofit ovat tietoisia kirjoittamisprosessistaan ja haluavat tuottaa hyvää ja selkeää tekstiä, jossa ajatus on kirkkaana esillä. He ovat sekä kirjoittamisen että

ajattelun asiantuntijoita monessa mielessä: heillä on vakiintuneita toimintatapoja ja ongelmanratkaisumalleja, ja monet heistä yltävät, ainakin toistensa mielestä, myös poikkeuksellisiin suorituksiin.

Filosofien kirjoitusprosessin kuvaamiseen sopivat jossain määrin molemmat soveltamani prosessimallit, puutteistaan huolimatta. Flowerin ja Hayesin mallin rakenne näkyy saamissani vastauksissa, ei vähiten siitä syystä, että kysymyksen tarkennus siihen ohjaa. Selkeimmin vastauksista voidaan kuitenkin erottaa Bereiterin ja Scardamalian mallin mukaisia tiedosta kertomiseen ja tiedon luomiseen liittyviä piirteitä. Koska molemmat kuitenkin ovat saman mallin eri vaiheita, on vaikea nähdä, onko vastaajieni joukossa Graben ja Kaplanin mainitsemia asiantuntijoita, jotka eivät ole omaksuneet tiedon luomisen mallia, vaan jotka toimivat tiedosta kertomisen varassa vahvan osaamisen pohjalta. Nämä saattavat olla Galbraithin (1996: 136) kuvaamia matalan itsetarkkailun asteen omaavia kirjoittajia, jotka kuitenkin Galbraitin mukaan tuottavat laadullisesti parempaa tekstiä kuin korkean itsetarkkailun asteen omaavat kirjoittajat. Tämä johtuu perusteellisemmasta tarkastusprosessista ja oman tekstin jatkuvasta uudelleen lukemisesta, mahdollisesti myös tekstin muilla luettamisesta.

Filosofialle tyypillisiä piirteitä vastauksissa on muutamia, joista erityisesti nousevat esiin tekstin antaminen muille kommentoitavaksi ja tietoisuus kielellisen ilmaisun merkityksestä. Tuskin voidaan kuvitella esim. luonnontieteilijältä seuraavankaltaista kommenttia:

Jag eftersträvar klarhet och elegans, även om det sker på bekostnad av andra litterära kvaliteter.

Yhteenvetona voidaan sanoa, että vaikka eri filosofien kirjoitusprosesseissa on yksilöllisiä piirteitä, niistä löytyy myös yhtäläisyyksiä, joita mahdollisesti voidaan pitää filosofian alan kirjoittamisen asiantuntijuuden ilmentyminä. Muilla aloilla on varmasti, samoin kuin filosofialla, omia erityispiirteitään, jotka johtuvat tieteenalan episteemisestä rakenteesta sekä diskurssiyhteisön retorisista ja kulttuurisista konventioista.

Lähteet

Beaufort, A. 2000. A social apprenticeship model for gaining writing experience. *Written Communication,* 17 (2), 185 - 223.

Bereiter, C. & M. Scardamalia 1987. *The psychology of written composition*. Hillsdale, NJ: Ablex.

Berkenkotter, C. & T. Huckin 1993. Rethinking genre from a sociocognitive perspective. *Written Communication* 10 (4), 475 - 509.

Brandt, D. 1992. The cognitive as the social. An ethnomethodological approach to writing process research. *Written Communication* 9 (3), 315 - 355.

Elbow, P. 1987. Closing my eyes as I speak: An argument for ignoring audience. *College English* 49, 50 - 69.

Ericsson, A. & J. Smith 1991. *Toward a general theory of expertise. Prospects and limits*. Cambridge: Cambridge University Press.

Flower, L. & J. Hayes 1984. Images, plans, and prose: The representation of meaning in writing. *Written Communication* 1, 120 - 160.

Galbraith, D. 1996. Self-monitoring, discovery through writing and individual differences in drafting strategy. Teoksessa G. Rijlaarsdam, H. van den Bergh & M. Couzijin (toim.) *Theories, models and methodology in writing reserach*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 121 - 141.

Grabe, W. & R. B. Kaplan 1996. *Theory & practice of writing. An applied linguistic perspective*. London and New York: Longman.

Gunnarsson, B-L. 1992. *Skrivande i yrkeslivet. En sociolingvistisk studie*. Lund: Studentlitteratur.

Hoeven, J. van der 1996. Children's composing: A study of the relationships between planning and revision skill, writing processes, text quality and linguistic skills. Teoksessa G. Rijlaarsdam, H. van den Bergh & M. Couzijin (toim.) *Theories, models and methodology in writing reserach*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 108 - 120.

Jakobsen, A. L. 1999. Logging target text production with Translog. Teoksessa G. Hansen (toim.) Probing the process in translation: methods and results. Copenhagen Studies in Language 24. Frederiksberg C: Samfundslitteratur, 9 - 20.

Koskela, M. 2000. *Svenska som filosofins språk*. Tutkimuksia 235. Språkvetenskap 38. Vaasa.

Nystrand, M. 1989. A social-interactive model of writing. *Written Communication* 6 (1), 66 -85.

Rafoth, B. A. 1988. Discourse community: Where writers, readers, and texts come together. Teoksessa B. A. Rafoth & D. L. Rubin (toim.) *The social*

construction of written communication. Norwood NJ: Ablex Publishing Corporation, 131 - 146.

Scardamalia, M. & C. Bereiter 1991. Literate expertise. Teoksessa K. A. Ericsson & J. Smith (toim.) *Toward a general theory of expertise*. *Prospects and limits*. Cambridge: Cambridge University Press, 172 - 194.

Torrance, M. 1996. Is writing expertise like other kinds of expertise? Teoksessa G. Rijlaarsdam, H. van den Bergh & M. Couzijin (toim.) *Theories, models and methodology in writing reserach*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 3 - 9.